

EZBER DIŞI SÖYLEŞİLER (13)

“Dünya’da ve Türkiye’de Ekonomi Tıkırında (mı)?”

Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu

Tepekule Kongre ve Sergi Merkezi
19 Nisan 2008

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

Izmir - 2010 / 14 - 11

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

EROL KATIRCI OĞLU

Dünyada ve Türkiye'de Ekonomi Tıkırında (mı)?

Bu kitabın yayın hakkı **Makina Mühendisleri Odası**'na aittir.
MMO'nun izni olmadan, kopya edilemez, kullanılamaz.

Yayına Hazırlayanlar: Elif Aydoğdu Oral - Önder Sözen

Grafik Tasarım: Nurcan Durmaz

Baskı Yeri: Can Dijital Baskı Hizmetleri

Gazi Blv. No: 93/A Çankaya - İZMİR

Tel: 0 232 441 20 22 (PBX)

Baskı Tarihi: Eylül 2010 - İZMİR

ISBN No: 978-9944-89-974-1

İzmir - 2010 / 14 - 11

SUNUŞ

Ülkemizde siyasetin sığlaştığı, politik tartışmaların magazinleştiği bir süreç yaşıyoruz. Kavramlar, değerler birbirine karıştı. Düşüncenin, düşünmenin önemi yitiyor ve yaşanan her sorunda insanlar şiddete başvurur hale geliyor.

Toplumsal algının netliğini ve toplumsal barışı zedeleyecek bu durumdan kurtulabilmek için ezberlerin ve reflekslerin sorgulanması gerekiyor.

Bir yandan askeri vesayet altında bir türlü gelişemeyen demokrasimiz, diğer yandan neoliberal politikalarla değersizleştirilmeye çalışılan emek ve insan, katledilen çevre...

Bu kadar kapsamlı sorunlar doğru zeminler yaratılarak tartışılmamakta, çoğunlukla uzlaşmalarla çözülebilecek, ortak akıl, ortak payda yaratılabilecek konular, başlangıçta yaratılan kutuplaşmalar nedeniyle içinden çıkılmaz noktalara sürüklenmektedir. Böyle bir ortamda konuları kutuplaşmalara, ezber söylemlere, önyargılara kurban etmeden, o konuda araştırma yapmış uzmanların katılacağı söyleşilerde ele almayı hedefledik.

Bu anlayışla Ezber Dışı Söyleşiler 10 Şubat 2007 tarihinde başlamış ve bir çok uzman katılımıyla dizi halinde sürdürülmüştür.

Bugüne kadar gerçekleşen söyleşileri çözümleyerek her birini fasikül şeklinde yayımladık, sözlerin yanı sıra tarihe yazılı olarak not düşerek sizlere ulaştırmayı amaçladık.

Ezber Dışı Söyleşilere konuşmacı ve dinleyici olarak katkı koyan emeği geçen herkese teşekkür eder, ezber dışı söyleşi fasiküllerini halkımızın, kamuoyunun hizmetine sunarız.

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
İzmir Şubesi Yönetim Kurulu**

Dünyada ve Türkiye’de Ekonomi Tıkırında (mı)?

Herkese merhaba.

Bu dizinin adı Ezber Dışı Söyleşiler; ama benim konuşmam ne kadar ezber dışı olacak, bilmiyorum. Bu güzel havada çok uzun bir konuşma yapıp da, bu kapalı mekanda kalma süresini uzatmak da istemiyorum. Dolayısıyla, çok kısaca, yarım saat, 45 dakika içinde derdimi anlatmak ve Türkiye’nin ve dünyanın şu anda ekonomik olarak geldiği durumu bir tespiti yapmak, belki bir çerçevesini çizmek, bunun ne anlama geldiğini konuşmak istiyorum. Sonra sorularınız olursa, sorularınız üzerine de bazı konuları açarım.

Beni davet ettiğiniz için teşekkür ediyorum.

Ben, İstanbul Bilgi Üniversitesinde hocalık yapıyorum, Radikal gazetesinde yazarlık yapıyorum. Esasında mesleki olarak eğitimim iktisat, iktisat okudum; fakat uzunca bir zamandan beri, örneğin, Radikal’de siyaset yazıyorum. Çünkü gerçekten Türkiye’de ekonomi ve siyaset o kadar çok iç içe geçmiş vaziyette ki, ekonomi konuşmak benim açımdan siyaset konuşmaktan daha çekici değil. Öyle söyleyeyim. Çünkü gerçekten birçok meselede ekonomiyi konuşmaya başladığınızda, Türk toplumunun siyasi ve sosyolojik yapısının işin içinde çok olduğunu görüyorsunuz ve dolayısıyla da ekonomik bir öneri getirebilmek için bir kere, eğer kitabı kalmak korkunuz varsa, kaçınılmaz olarak siyaset ve sosyoloji üzerine de gözlemler ve tespitler yapmak zorunda hissediyorsunuz kendinizi.

Bugün benim sizlerle yapmak istediğim söyleşi de -ki başlığı da “*Ekonomi Türkiye’de ve Dünyada Tıkandı mı?*” şeklinde tespit etmiştik, bir kere öncelikle benim pencereden nasıl görüyorum bu meseleyi, onu bir konuşmak istiyorum.

Öncelikli olarak son iki-üç haftadır yaşananlara baktığımızda ya da şöyle ifade edeyim; Türkiye İstatistik Kurumunun başta olmak üzere, Merkez Bankasının ve diğer kurumların son iki-üç ay içinde olan bitenle ilgili yayınladıkları bilgilerden, istatistiklerden ne gözüküyor ve dolayısıyla Türkiye nasıl bir problemin içine doğru gidiyor? Bununla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Ondan sonra biraz dışa-

rı bakmak gerektiğini düşünüyorum. Yani Amerika'da ne oluyor; ona ve çok kısaca da olsa dünyadaki genel gidişata değinmek istiyorum. Bu gidişatın ima ettiği bir genel, daha soyut düzeyde bir çerçeve var mı acaba; yani tek tek, Amerikan Merkez Bankasının faizleri ne yapacağı vesaire gibi meselelerin ötesinde, olan bitenin daha geniş ve daha soyut bir çerçevede bir yere oturup oturmadığını konuşmak istiyorum. Ki bu sözümden anlıyorsunuz ki, öyle bir yere oturuyor gerçekten. Yani bugünkü bu krizi, aslında kapitalizmin uzun bir zamandan beri yapısal olarak taşıdığı sorunların ortaya geliş biçimi olarak görüyorum. Dolayısıyla da bu çerçevenin ima ettiği nasıl gelişmeler olabilir dünyada ve Türkiye'de; biraz bunlara değineceğim.

Tabii, Türkiye'yi konuşmak gerekir. Türkiye'nin, örneğin son 5-6 yıllık ekonomik performansına baktığımızda, gayet iyiydi göstergeler; ama birdenbire kötüleyen bir gidişat olmaya başladı. Ki bunun bir kısmı dünyayla ilgili belki; ama bir kısmı da bence yine Türkiye'nin aslında çözmediği, çözemediği sorunlarının birikerek gelmesinin sonucu bugünlerde yaşar hale geldiğimiz problemler. Bir de bunun üzerine iktidar partisiyle ilgili olarak açılmış bir davanın, kapatılma davasının tuz biber ektiğini görüyoruz. Dolayısıyla da böyle bir ufuk turu, düşünce turu yapacağım ve umuyorum ki, Ezber Dışı Söyleşilerde yer almayı hak eder. Bilemiyorum, ona artık siz karar vereceksiniz.

Efendim, dediğim gibi, son işaretlere baktığımızda *-ki ekonomideki gidişatı söyleyen ilk işaretler, kurlar-* kurlara baktığımızda; dolar bundan bir ay önce 1.20 YTL civarındayken birden bire 1.30'un üzerine çıktı. Bu ve bunun gibi bir sürü rakama baktığımızda yine benzer bir şey söylemek gerekli, ama geçelim. Fiyatlara bakıyoruz; 2008 yılı için enflasyon hedefi olarak yüzde 4 gibi bir hedef belirlenmişken, şu andaki oranların gösterdiği, bu sene sonu itibarıyla baktığımızda, tekrar iki basamaklı bir enflasyona doğru gidiş ihtimali var. Bunda yine dünyadaki gelişmelerin ve Türkiye'deki siyasetle bağlantılı gelişmelerin etkisi olabilir; ama bir zamandan beri başka faktörlerin de etkili olduğunu görüyoruz. Emtia fiyatlarının yükselmesi, petrol fiyatlarının yükselmesi, son olarak gıda fiyatlarının yükselmesi; bütün bunlar potansiyel bir enflasyon taşıyıcısı olarak duruyorlar. Özellikle emtia veya petrol fiyatları veya gıda fiyatlarında meydana gelen yükselmeleri kendi başına belki enflasyon saymak doğru değildir; ama en azından enflasyonu tetikleyecek bir gelişmeye işaret eder diye düşünüyorum. Dolayısıyla öyle de baktığımızda, benim önümde-

ki rakamlar, mart ayı itibarıyla, üretici fiyatları endeksi 9.15'i gösteriyor bir yıl itibarıyla, TÜFE yıllık 10 civarında gösteriyor. Oysa dediğim gibi, yüzde 4 civarında bir hedef benimsenmişti. Bu öyle gözüküyor ki, önümüzdeki dönemde yaklaşılması zor bir hedef olacak.

Onun dışında, büyümeye baktığımızda, “*Ekonomi nasıl büyüyor?*” diye baktığımızda; ekonomi, 2007'nin birinci çeyreğinde yüzde 7 civarında büyümüş, yanılmıyorsam 7.4 büyümüş. Fakat sonra ikinci çeyrekte, ikinci 3 ayda teklemeğe başladı, 4.6'ya geldi, üçüncü çeyrekte 3.4 oldu, dördüncü çeyrekte 3.4 oldu. Yani büyümede böyle bir düşme oldu geçen sene itibarıyla ve yakın zamana ait özellikle sanayi kesimine ilişkin veriler de aslında büyümenin bu yıl itibarıyla *-ki geçen sene toplamda 4.5 olmuştur-* 3.5-4 civarında olacağını söylüyor gibi gözüküyor. Tabii zaten 5 yıl boyunca ortalama yüzde 7-7.5 büyümüş bir ekonomide, örneğin işsizlik sorunu gibi bir sorunun çözülmediğini düşündüğümüzde, bu yüzde 4'le ne olacak; yani önümüzdeki ekonomik gelişmelere bakıldığında bu yüzde 4 büyüme neyi ima ediyor Türkiye'de; bunlara değinmek lazım.

İşsizlik, 2007'nin son çeyreğinde 10.1'di, 2008'in Ocak ayı 11.3'ü gösterdi; yani işsizlikte de bir artış ivmesi var. Kapasite kullanımlarında da düşüşler olduğunu görüyoruz vesaire. Bütün bu rakamlara baktığımızda, aslında Türk ekonomisinin bir yandan daha az büyüme hattına girdiği, ama bir yandan da fiyatların yükselme eğilimine girebileceği bir noktaya tekabül ediyor. Buna iktisatta stagflation deniliyor, yani durgunluk içinde enflasyon dediğimiz bir duruma benzeyen bir gelişmeye gebe Türkiye. Bu konuya tekrar döneceğim. Türk ekonomisinin geçtiğimiz bir ay içinde olan bitenlerinin ima ettiği tablo bu. Bugün gazetelere bakarsanız, iktisat konusunda yazan birçok arkadaşımız bundan söz ediyor; ekonominin daralmakta olduğu ve bu daralmanın paralelinde özellikle emtia fiyatları, petrol fiyatları, enerji fiyatları gibi fiyatlardaki sıçramaların Türk ekonomisini yenden çok da yabancı olmamız enflasyonist bir ortama sürüklediğinden bahsediyorlar. Dolayısıyla durum aslında sevimli değil; gözüküyor ki gidişat o.

Tabii bunun kendi içimizdeki, yani Türk ekonomisine ait nedenleri var ve oradan bakınca neler önerilebilir; bunları konuşmak da söz konusu. Ama konuşmamın başında da söylediğim gibi, biraz dışarıya bakıp, dışarıda ne olduğuna değinip, yapabilirsem oradan bir genel çerçeve çıkarmaya çalışacağım.

“*Dünyada neler oluyor?*” diye baktığımızda; özellikle Amerika Birleşik Devletleri, yani dünyanın en önemli ekonomisinde problem yaşanıyor. Tabii, bu problem dünyanın herhangi başka bir ülkesinde yaşanıyor olsaydı belki bu kadar etkilenmezdi dünya; ama ülke Amerika olunca, bütün ülkeleri etkileyecek bir problem yaratıyor diye düşünmek mümkün. Problemin kaynağı şimdilik finansal gözüktüyor ve esasen mortgage dediğimiz ipotekli kredi piyasasında ortaya çıkan bir gelişmenin sonucunda tetiklenen bir gidişat ortada. Öyle ki Amerikan Merkez Bankası gidişatı kontrol etmeye çalışıyor. Fakat yapabildiği tek şey faizleri düşürmek ve bir de belki hiç Amerika’ya uymayan *-bunu da parantez içinde söylemek lazım-* bir tarzda, ekonomiye bayağı müdahale eden bir biçimde, 200 milyar dolar civarında bir paketi, bir tür şirket kurtarma operasyonuna benzer bir biçimde kullanmaya başladı. Bildiğiniz gibi, arada bir, özellikle büyük fonlarda ortaya çıkan algılanamayan riskler gerçekleştiğinde, büyük zararlar olarak ortaya çıktığında, başta Amerika’da olmak üzere, ama bütün dünyada da belli dalgalanmalara neden oluyor. Bu bir zamandan beri yaşanıyor.

Bu meselenin esasında şu var: Gerçekten de mortgage piyasasında oluşan borçların üzerinden giderek varlık üretmiş olan Amerika, o varlıklar üzerinden yapılan işlemlerin kontrolünü kaybetmiş vaziyette. Dolayısıyla da geriye dönüp baktıklarında, risklerin boyutunun ne olduğunu kimsenin bilmediği bir durum söz konusu. Bu öyle bir alan ki, aslında mortgage kredisi olarak ev almış insanların bu borçlarını ödeyememesinden kaynaklanmadı bu; ama ödeyememe ihtimalinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bu borçlar üzerinden oluşmuş olan varlıkların ve o varlıkları sirküle eden kağıtların riski ortaya çıkmaya başladı ve herkes bir şekilde riskten kaçarken, zincirleme olarak bu sorunlar yumağı ortaya çıkmaya başladı.

Bildiğiniz gibi, her sorun çıkışta Amerikan Merkez Bankası FED müdahale ediyor, müdahaleyi çok daha düşük bir faiz haddinde, belli bir ölçüde, belli bir süre tutabiliyor; fakat riskler tümüyle giderilmiş değil. Bir hesaba göre 1,4 trilyon dolar civarında bir kayıp söz konusu; ama daha henüz bu realize olmamış vaziyette. Dolayısıyla da herkes buna göre gardını alıyor, pozisyonunu alıyor.

“*Peki, ne oluyor acaba; yani Amerika’da bu mesele niye gündeme geldi?*” diye baktığımızda; benim kanaatim şudur: Biraz geriye döneceğim ve 1980’lerden itibaren bir perspektif içinde bir genelleme yapmaya çalışacağım. Bu genelleme içinde bu gelişmeleri okumanın

yararlı olacağını düşünüyorum.

Biliyorsunuz, 1980'ler, özellikle Washington Konsensüsü denilen, Washington Uzlaşması denilen bir ideolojik gelişmeyle ortaya çıktı. Yani esas itibarıyla piyasanın önünü açmaya yönelik olarak benimsenmesi gereken belirli ilkeleri, araçları ortaya koydu. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, ama İngiltere ve Almanya'yla da bir ölçüde koordineli bir biçimde, bütün dünyaya böyle bir anlayış, böyle bir politika demeti sunmuş oldular. Çok kısaca geçeceğim bu kısmı.

Geriyse baktığımızda, 1900'lü yılların başından itibaren iktisat dünyasında süren bir tartışma vardı. Bu tartışma plan ve piyasa üzerine bir tartışmaydı. Plancılar, ki Sovyetler Birliği başta olmak üzere, Doğu Bloğu ülkelerinin kullandığı bir kaynak dağıtım aracı olarak planlı sistemi savunurlarken; özellikle piyasa önerisinde bulunanların ya da piyasa sisteminin aslında ekonominin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğunu, bir bakıma kendi içinde aslında kendini yok edecek mekanizmalar taşıdığını iddia ettiler. Bu mekanizmaları çok ayrıntıya girmeden söyleyeyim; bu mekanizmaların, esas itibarıyla serbest piyasanın tekelleşme eğiliminin varlığı başta olmak üzere, piyasayı başarısız kılacağı, dolayısıyla da kapitalist ekonomilerin sürekli olarak iniş çıkışlar yaşayan istikrarsız bir ekonomik yapıya sahip olacağını iddia ediyorlardı. Bunun karşılığında piyasayı savunanlar da, plan ekonomisinin aslında önemli bir çelişkisi olduğunu; bu çelişkinin de özünde, çok az sayıda plan bürokratinin, tüm toplumun ihtiyaçlarını öngörebilecek bir imkana sahip olamayacaklarının yattığını, dolayısıyla da böyle bir düzenlemenin esas itibarıyla verimsizliğe işaret edeceğini ve ekonomik olmayan kazançlara yol açacağını söyleyerek planlı ekonomilerin başarısız olacaklarını iddia ediyorlardı. Bu tartışma aslında 1930'lu yıllarda yapılmıştı; ama zaman içinde de bu tartışma böyle devam etti.

1980'li yıllarda özellikle Amerika'da teorik olarak geliştirilen bazı modeller vardı ve bu modeller de özellikle planlı ekonomiden gelen, tekelleşme eğiliminin varlığı ve o tekelleşmenin yaratacağı sorunlarla ilgili iddialara cevap niteliğindedeydi. Bunları da yine kısaca söylemek istiyorum; çünkü dediğim gibi, bunları bir yere oturtmak amacındayım.

Buradaki tartışmanın özünde, planlanmayı savunanlar şöyle diyorlardı: *"Az sayıda bürokrat, çok sayıda insanın neyi tüketeceği, neyi üretmesi gerektiği konusunda karar verebilmesi ne kadar hata*

ıçeriyorsa, piyasa mekanizmasının tekelleşmesi de aynı şeyi yaratır.” Bu şekilde eleştiriyorlardı. Yani “Eğer piyasa mekanizması tekelleşiyorsa, bu, şu demektir: Aslında yine az sayıda işadami, çok sayıda insanın ne üreteceğine karar vermiş oluyor anlamına gelir” diye eleştiriyorlardı. Fakat 1980’li yıllarda Amerika’da bu önemli ve temel eleştiriye cevaben şöyle bir yaklaşım geliştirildi: Denildi ki, “Eğer piyasa aktörlerinin önündeki kamunun kamusal amaçlarla koyduğu birtakım engeller kaldırılırsa, o zaman tek bir firma dahi olsa monopolleşemez ya da monopol veya tekelci fiyat koyamaz. Bunun da esası, bir anlamda o piyasaya giriş çıkışların serbest hale getirilmesinden kaynaklanabilir.” Bundan kastedilen şu: Eğer bir piyasaya giriş çıkış serbestse, o piyasada tek bir firma dahi olsa, yüksek fiyat koyduğu zaman, mutlaka birisi gelir, o yüksek fiyatlardan daha düşük fiyatlarla piyasaya girer ve o firmanın egemenliğini yok eder. Makul gibi gözükten bir şey.

Bir örnek vereyim; verdikleri örneği ben de size vermiş olayım:

Diyorlardı ki bunu iddia eden iktisatçılar, “Mesela, kargo taşımacılığı. Diyelim ki kargo taşımacılığı sektöründe bir tane firma çıktı ve bu firma tekel olduğu için acayip yüksek fiyatlarla kargo taşıyor. Böyle bir durum varsayalım. Eğer böyle bir durum varsa, o zaman herhangi bir havayolu taşımacılığı yapan bir firmanın yapacağı tek şey vardır; uçaklarındaki koltukları sökmek. Koltukları söktüğü zaman, ertesi gün kargo taşımacılığına girebilir ve dolayısıyla o kargo taşımacılığı piyasasında tek başına olan ve çok yüksek fiyatlar koymuş olan firmanın egemenliğine son verebilir.” Böylelikle kastedilen şey şuydu: “Eğer piyasalara giriş çıkışlar serbest hale gelirse, o zaman burada tekelleşme falan olmaz.” Dolayısıyla da piyasaya eleştiri getirenlerin eleştirilerine bir cevap oluşturmuş oldular.

Özet olarak, bu tartışma üç kavrama tekabül etti. Bunlardan bir tanesi özelleştirme, bir tanesi serbestleştirme, bir tanesi de deregülasyon, yani regülasyonları kaldırmak. Bunun önerildiği dönem Amerika’da Reagan yönetiminin, İngiltere’de Thatcher, Almanya’da Kohl yönetiminin olduğu dönemdi. Bunlar, gelişmiş ülkeler olarak, bu ilkeleri benimsediler ve diğer ülkelere de bunu önerdiler. Böylelikle de piyasa ekonomisinin yegane olduğu bir ekonomik model önerilmiş oldu aslında ve bu oldukça da yaygın bir biçimde benimsenmeye başlandı.

Tabii, bu bizi de ilgilendiriyor. Birazdan Türkiye ekonomisiyle ilgili burayla bir bağlantı yaparak devam edeceğim. Gerçekten, Amerika'da bunlar yapıldı; yani serbestleştirmeler yapıldı, gümrükler zaten birçok ülke için indirilmişti, deregülasyonlar yapıldı, bir sürü regülasyon kaldırıldı. Eskiden kamu hizmeti yapan kuruluşlar, mesela elektrik şirketleri *-ki en önemli problem oradan çıktı-* veya kamu hizmeti yapan regülatör kurumların işlevleri azaltıldı veya yok edildi. Böylelikle de piyasa aktörlerinin daha serbestçe hareket ettiği, serbestçe karar aldığı bir ekonomik ortam oluşturulmaya başlandı. Tabii, buradan beklenti de, demin de ifade ettiğim gibi, şuydu: Eğer bunlar yapılırsa, piyasa aktörlerinin önleri açılırsa, ortaya çıkacak olan ekonomik refah, karşılaştırmalı olarak baktığımızda, bütün diğer başka tür organizasyonlara göre çok daha üstün olacaktı. Ki bu inanç aslında ta Adam Smith'e kadar giden, yani 200-300 yıl öncesine kadar giden geçmişi olan bir inançtı. Bunun sonucunda bu ülkelerde bu işlemler yapıldı, bu perspektif içinde davranıldı ve 1980'li yıllar böyle geçti.

Şimdi şöyle bir noktaya geldik diye düşünüyorum: Bu son mortgage krizi aslında bu modelin sürdürülemez olduğunu söyleyen bir olaydı. Regülasyonların kaldırıldığı, yani kamunun piyasa mekanizmasını yönlendirmediği bir modelin işlevini artık yitirmekte olduğunun bir örneği olarak mortgage krizini yaşıyoruz.

Şimdi üç tane hadiseden bahsedeceğim, bunun niye böyle olduğunu göstermek için belki daha açıklayıcı olabilir.

Bunlardan bir tanesi, Kaliforniya elektrik krizi diye bilinen kriz. Aranızda bunu bilenler mutlaka vardır, çok kısaca söyleyecek olursam; Amerika, birçok ülkenin yaptığı gibi eskiden kamuya ait elektrik firmalarını özelleştirdi. Gerçi Amerika'da devlete ait firma sayısı çok azdır; ama bu tür kamu şirketleri vardır. Kaliforniya'da, Belediye, kendisine bağlı üç tane elektrik şirketini önemli ölçüde özelleştirdi, daha doğrusu, elektrik üretimini önemli ölçüde özelleştirmiş oldu. Dağıtımını yine kendileri yapıyordu; ama üretimi özelleştirmiş oldu. Fakat bir süre sonra öyle bir ilişki ortaya çıkmaya başladı ki, özel sektöre devredilmiş olan, ama kamu hizmeti niteliğinde olan elektrik üretiminin alıcısı haline geldi kamu şirketleri ve dolayısıyla da özel sektör şirketine bağımlı hale geldi. Bir başka biçimde söyleyecek olursak ki aslında bunu böyle söylemek daha doğru diye düşünüyorum; bir tür özel sektör tekeli oluşturulmuş oldu. Böylelikle öyle momentler yaşanmaya başlandı ki, regülatör kuruluş *-ki orada, o sek-*

törde regülatör kuruluş olmasına rağmen- ani fiyat sıçramalarını ve bu özel sektör tekelinin kısa dönemli yüksek kârlarını *-ki daha sonra ondan da bahsedeceğim; bildiğimiz Enron şirketi için içindeydi-* kısıtlama yönünde çabalara girişince bir süre sonra elektrik kısıntıları, elektrik kesintileri yaşanmaya başlandı. Çünkü gerçekten ulaşılan fiyatlardan elektrik alma imkanı ortadan kalktı. Kamu kuruluşlarının verebileceği fiyatların çok üzerinde fiyatlar önermeye başlayınca bu özel sektör tekeli *-Enron başta olmak üzere, birkaç şirket daha vardı-* Amerika'da, tarihinde hiç görülmemeyen bir olay yaşandı, elektrik kesintileri başladı. 2000 yılında oldu bu olay.

1980'den 2000'e 20 yıllık sürede yaşanan bu olay ilk defa, *"Radikal piyasacı tavrın, mantığın sorunsuz olduğuna dair inanç doğru muydu?"* sorusunu sordurdu ve bu tartışmalar aslında reregülasyon kavramını tekrar gündeme getirdi, yani yeniden regüle edilmesi kavramını gündeme getirdi. Kaliforniya'da bu yapıldı ve diğer sektörlerle de hızla yaygınlaştı.

İkinci hadise, bildiğimiz Enron olayı. O da aynı tarihlere rastladı. Birtakım teyp çözümlerinden, aslında, Enron'un 1990'lardan beri Arthur Anderson'la, denetim şirketiyle bir empas-kumpas ilişkisi içinde çok büyük gelirleri sakladığı, muhasebe hesaplarında çarpıtmalar yaptığı ortaya çıktı ve Enron'un hisse senetleri birdenbire 90 dolardan 50 sente kadar düştü.

Bu Enron olayı da çok ciddi olarak Amerika'daki bu tartışmayı tetikledi. Ben buraya gelmeden önce, bu konuyu düşünürken bir hesap yaptım; 2002'den 2008'e kadar buna benzer hadiselerden 22 tane saydım. Yani böyle neredeyse trilyon dolarlık, milyar dolarlık işler bunlar ve bir anlamda, şirketler dünyasının büyük ölçüde kamuyu aldatıcı bir eğilim içine girmiş olduğunu gösteren olaylar zinciri olarak ortaya çıktı.

Hani hatırlayacaksınız, özellikle IMF ve Dünya Bankası, bizim gibi ülkelere öneriler getirirken, bu rant arama davranışlarının olabileceğini düşünerek birtakım önlemler de önerirler. Fakat aslında aynı meselelerin kendi ülkelerinde, hem de çok daha ciddi boyutlarda olduğunu gösteren bir durum bu. Dolayısıyla bu mesele, aslında bu Washington Konsensüsü denilen konsensüsün; yani ultra serbest piyasacı mantığın aslında sorunlu olduğunu gösteriyor.

Son olarak mortgage kriziyle ilgili olarak da söyleyeceklerimi söyleyeyim, ondan sonra Türkiye'ye döneceğim.

Mortgage kriziyle ilgili olarak da Bernanke'nin, Amerikan

Merkez Bankasının Başkanının, kendisini meşhur eden bir makalesi var. Bernanke, şöyle bir şey gözlemiş ve bunu ikna edici bir şekilde ortaya koydu: Diyor ki Bernanke, “*Özellikle bankacılık sektörü kâr amacıyla davrandığı zaman aldığı riskler, aslında bankacılığı denetleyen denetim kuruluşlarının aldığı risklerden çok daha yüksek.*” Yani bankacılık sektörünü düşünün, belirli riskler alıyor; onu denetlemek üzere kamunun örgütlediği regülatör kuruluşların toplumsal refah için makul buldukları risklerin çok daha üzerinde riskler bunlar. Dolayısıyla da burada yapısal olarak bir problem olduğunu ve problemin esas itibarıyla bir regülasyon problemi olduğunu ortaya koyuyor. Yani bugün mortgage krizi olarak ortaya çıkmış olan problem, büyük ölçüde bu sermayenin uluslararasılaşma sürecinde oluşmuş olan ve merkez bankalarının kontrolünde çok büyük dolarları, çok büyük miktarları kontrol edebilen fonların taşıdığı riskler aslında.

Dolayısıyla da, benim görebildiğim kadarıyla, Amerika bugünlerde bunu konuşuyor, bunu tartışıyor, yani “*Nasıl bir yeniden regülasyon yapılmalıdır finans piyasalarına?*” diye tartışıyor. Dolayısıyla, bütün bunları yan yana getirdiğimde, aslında şöyle bir noktayı açık ve net bir şekilde söyleyebiliriz gibi geliyor bana: Bu yaşadığımız dünyadaki kriz olarak ortaya çıkan durumun nereye gideceği çok bilinmese de, anlaşılın o ki, geçmişten çok daha farklı bir ihtiyacı ifade eden gelişmelerin esası, ultra piyasacı modelin aslında gerçek hayatı, gerçek hayattaki ilişkileri tam olarak kavrayamadığı ve dolayısıyla da yeniden piyasaların düzenlendiği, yeniden piyasaların devlet tarafından denetlendiği bir ihtiyaca işaret ediyor diye düşünüyorum.

Tabii, bu denetimin nasıl olacağı, bu regülasyonun nasıl olacağı meselesi daha henüz yeteri kadar konuşulmuş bir mesele değil benim anladığım kadarıyla; ama önümüzdeki dönemde özellikle Amerika başta olmak üzere, belki de dünya finans sisteminin yeniden dizayn edilmesine ilişkin gelişmelere gebe.

Konuşmamın bu kısmındaki argümanım, bu olan bitenin aslında 1980’lerden bu yana benimsenmiş olan iktisat politika demetinin ima ettiği piyasa mekanizmasının toplumun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını göstermekte. Dolayısıyla da bu noktadan itibaren bir yeni arayış gündeme gelecek ve bu yeni arayış da esas itibarıyla toplumun, kamunun, devletin bir anlamda piyasaları kontrol etmesi veya piyasaları denetlemesi biçiminde bir gelişmeye işaret edecek diye düşünüyorum.

Türkiye'ye dönecek olursam, demin ifade ettiğim gibi, Türkiye'de aslında son bir-iki ayda ekonomiden gelen sinyaller kötü olmakla birlikte, bir 5 yıla baktığımızda, ekonomi aslında çok iyi bir performans gösterdi; yani enflasyon çok ciddi bir biçimde tek haneli rakamlara kadar itildi. Büyüme, 5 yılın ortalaması yüzde 7,5 civarında büyümeye tekabül ediyor ki, bu müthiş bir rakam. Beş yılda iki tane problemi çözemedi; bir tanesi işsizlikle ilgili problem, bir tanesi cari açık meselesiydi. Cari açık meselesi de esas itibarıyla finanse edilebilen bir mesele olmaya devam ediyordu, yani orada bir sıkıntı yaşanmıyordu bir bakıma. Sadece potansiyel bir risk olarak değerlendirilmek lazım belki. Ama işsizlik meselesini bu süreçteki politikalar çözemedi.

“Bu süreçteki politikalar” dediğim politikalar da esas itibarıyla IMF’in Kemal Derviş zamanından beri dizayn ettiği, oluşturduğu, daha çok fikriyatı itibarıyla Washington Konsensüsünün fikriyatı üzerine dayalı; yani piyasa mekanizmasının önünü açmayı hedefleyen bir ekonomik modeldi. Bu modeli uygulayan AK Parti iktidarı belirli konularda, bu söylediğim anlamda baktığımızda, başarılı oldu. Özellikle bütçe açıklarını kontrol ettiler -ki bu, IMF’in zaten varlık sebebiydi ve bu sonuçlar elde edildi; yani büyüme, düşük faiz, düşük enflasyon, bütün bu hedefler belli ölçülerde gerçekleşti. Fakat o zamanlarda da zaman zaman bazı toplantılara katıldığım da şöyle bir laf ediyordum: “Bu, sürdürülebilir bir şey değil. Çünkü sürdürülebilir olması için, bu ekonominin çözmesi gereken başka sorunlar var ve bu sorunları bu modelle çözmek mümkün değil. Dolayısıyla da, eninde sonunda büyüme itibarıyla, yani 80 yıllık Türkiye Cumhuriyetinin ortalama büyümesi 3,5-4 civarındadır; oraya gelecek” diye söylediğimde, bana bazen kızıyorlardı. “Nasıl böyle bir şey söylüyorsunuz? Bakın, yüzde 9, yüzde 10 büyüdüğümüz zamanlar oldu. Nereden çıktı bu?” diyorlardı. Ama açıkçası, bugünlerde o sözlerimizin ne anlama geldiği bence daha iyi anlaşılacaktır. Fakat burada bu cümlelerimi bir yere oturtmak için, daha inandırıcı kılmak için birkaç şey daha söylemek istiyorum.

Çok fazla ayrıntıya girmeyeyim, sorularınız gelirse o konulara değineyim, ama şöyle bir şey söyleyeyim size: Sadece ve sadece Türkiye ekonomisinin şu andaki ve de 5 yıl boyunca sahip olduğu özelliklere baktığımızda, Türkiye ekonomisinin gerçekten yüzde 7,5-8 civarında bir büyümeyi sürdürebilir hale getirmesi de mümkün değildi neredeyse. *“Neden mümkün değildi?”* diye baktığımızda, bunlardan

bir tanesi, Türkiye ekonomisinin veya Türk toplumunun kalkınma sorunları olan bir toplum olmasından kaynaklanıyor. Yani bu toplumun gerek insani altyapısı, gerek ekonomik altyapısı, yüzde 7,5 civarında bir büyümeyi -ki, *Türk ekonomisinin veya Türk toplumunun ihtiyacı olan bir büyüme oranıdır hence bu-* tutturabilmesi bu mekanizmalarla pek mümkün değil gibi gözüküyordu. Çünkü bu mekanizmalar sadece ve sadece piyasa mekanizmasının önünü açmakla çözülebilecek sorunlar değildi. Çünkü altyapı sorunları dediğimiz sorunlar esas itibarıyla piyasanın, kâr amacıyla çalışan piyasanın kârlı bulabileceği alanlar değildi ve dolayısıyla da bu alanlarda yapabilecekleri çok sınırlıydı. Dolayısıyla, devletin bir biçimde müdahalesi, devletin bir biçimde işin içinde olması gerekiyordu. Ama gerek 6,5 fazlanın IMF tarafından sabitlenmiş olması, gerek ideolojik olarak Avrupa Birliğinin Kopenhag Kriterleriyle bize bir bakıma önermiş olduğu çerçevenin de dışına çıkamamaktan dolayı, bu söylediğim ihtiyaçları karşılayacak bir politika demeti üretmesi mümkün değildi AK Parti Hükümetinin.

Şöyle bir karşılaştırma yaparsak, belki meselemizin derinliğini de daha iyi anlamak mümkün. Bu, geçen sene yaptığım bir hesaplama. Çok basit, lineer bir hesaplama. Şöyle söyleyeyim: Türkiye ekonomisi büyüyor. Sonuç olarak, o zaman iyi bir performans gösteriyordu gerçi; ama ortalamada baktığımızda, yüzde 4-5 civarında bir büyümeyi makul görürsek eğer bu modelin ima ettiği büyüme olarak, o zaman şöyle bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Biz, Avrupa Birliğine girmek istiyoruz, fakat Avrupa Birliği ülkeleriyle bizim aramızda çok önemli bir fark var. Benim hesapladığım şey şuydu: Satın alma gücü paritesi denilen, yani iç fiyatları dikkate alarak kişi başına milli gelir rakamını bulduğumuzda, o zamanlar 7 bin euro civarında gözüküyordu, aynı hesaplama Avrupa'ya baktığımızda da 24 bin civarında gözüküyordu. Yani Türkiye'de kişi başına milli gelir 7 bin euroyken, Avrupa'da 25 bin euro civarındaydı. Aramızdaki fark böyle bir şey. O zaman şöyle bir soru formüle edebiliriz: *"Eğer biz her yıl yüzde 5 büyüse -yani bu 70-80 yıllık trendi düşünerek söylüyorum- Avrupa'nın da trendine baktığımızda yüzde 2 civarında bir büyümeyi makul görürsek, acaba kaç yıl sonra aynı gelir düzeyine ulaşabiliriz?"* diye bir soru sordüğümüzde, aşağı yukarı 40-45 yıl çıkıyor. Diyelim ki, hesapta yanlışlık var; ama neresinden bakarsanız bakın -tabii ki, lineer bir hesap, dolayısıyla da sadece bir alıştırmaya olarak bakılabilir- şunu söylüyor: Türkiye ekonomisinin bu modelle gidebi-

leceği yer belli ve belli olan yer aslında bizim Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen bir ülke olarak aramızdaki açığı kapatacak ve dolayısıyla da kalkınma sorunlarını çözebilecek bir model değil; dolayısıyla da başka bir arayış içinde olmamız gerekirdi diye düşünmek mümkün. Öyle baktığımızda da şunları söylemek gerekiyor: Bir kere, AK Parti Hükümetinin bu model içinden yapabildiği tek şey bölgesel teşviklerdi, çeşitli sektörlerle teşvikler verdiler. Biliyorsunuz, bunlar da çok eleştirildi. Fakat bu teşviklerin sonuç olarak amaçlanandan daha kötü sonuçlar verdiğini söylememiz mümkün. Fakat onun dışında, kamunun herhangi biri şekilde ekonominin yönlendirilmesine ilişkin olmak üzere bir yeteneği de, gerek IMF'in çizdiği sınırlar nedeniyle, gerek Avrupa Birliği'nin çizdiği sınırlar içinde pek mümkün değildi. Dolayısıyla da, daha henüz kendini geliştirmemiş bir piyasa mekanizmasıyla ki gerek IMF ve gerek Avrupa Birliği çalışmaları bunu söylüyor; yani yeteri kadar gelişmemiş bir piyasa ekonomisine sahip olan bir ülke, nasıl olacak da, piyasa mekanizmasının çözme yeteneği olmayan ve daha çok kalkınma sorunları dediğimiz sorunları, yani alt-yapı sorunlarını çözecek? Doğrusunu isterseniz, böyle bir sorunun cevabını bu modelin verme şansı yoktur. Dolayısıyla da, eninde sonunda bir tıkanma olacak. Şu anda yaşadıklarımızın da büyük ölçüde bu tıkanmanın işareti olduğunu düşünüyorum.

Özet olarak şuraya getirmek istiyorum: Evet, Amerika'dan kaynaklanan problemler var, Türkiye ekonomisinin geçmişinden kaynaklanan problemler var, siyasetten kaynaklanan problemler var, bütün bunlar var; ama bütün bunların ötesinde, Türk ekonomisinin daha ileri bir hamle yapabilecek bir ekonomik yapıya sahip olamaması gerçeği var. Dolayısıyla da, bu ikinci gerçek, bu sorunların aşılmasından piyasa mekanizmasının çok başarılı olmadığı, olamayacağıdır diyebilirim. Dolayısıyla, burada devletin tekrar ekonomiyi yönlendirmeye ilişkin bir anlayışı üretmesi gerekiyor.

Dolayısıyla, paralel iki şey söylemiş oldum aslında şimdiye kadar. Bir tanesi, dünya üzerindeki gelişmeler bakımından baktığımızda, piyasa mekanizmasının bir tıkanıklığa gelmiş olduğunu söylemeye çalışıyorum. Benzer bir şeyin farklı bir kontekste de olsa Türkiye ekonomisinde de olduğunu düşünüyorum. Yani içinde yaşadığımız sorun, sadece AK Partiye açılan kapatma davası değil, sadece mortgage krizi değil. Mortgage krizi bizim şansımız bile olabilir belki; çünkü orada faizler düşük, burada faizler yüksek. Dolayısıyla da, cari açığı çok rahat finanse edebiliriz vesaire. Bütün bunları yapmak

mümkün. Ama içsel dinamiği itibarıyla Türk ekonomisinin artık piyasa mekanizması dışında bir perspektif içinde algılanması ve bu perspektif içinde sorunları çözmeye çalışması gerektiği noktasına geldiğimizi düşünüyorum.

Bence burada temel soru şu, Türkiye ekonomisinin en önemli sorusu bu gibi geliyor bana: Bu piyasa mekanizmasındaki problemlerin ve bu problem dışında kalkınma sorunlarını çözenin yolu acaba bildiğimiz tarzda bir devlet müdahalesiyle mi olacak; yoksa, Türkiye toplumu başka bir açılıma doğru mu yönelecek, yani daha demokratik bir ekonomik yönetim anlayışına doğru bir evrimle olabilir mi? Böyle bir soru önemli geliyor bana. Ama içsel olarak baktığımızda ve bizim siyasi kültürümüz içinden baktığımızda, gidişatın yine devlet yönünde olacağı kanaatindeyim. Ama devlet yönünde gidişatın da ihtiyacımız olan gelişmeyi sağlayabileceği umudunda değilim. Dolayısıyla, bir başka açılım yapmak gerektiği kanaatindeyim. Sorularınız olursa, bu açılımın da ne olduğunu konuşuruz; ama burada sözlerimi noktalıyış olayım.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

KATILIMCI SORULARI

Soru: *Çok kısa bir sorum olacak. Birincisi, son dönemlerde bir durgunluk olduğu izlenimi var bütün dünyada. Herhalde büyümeler de yavaşlayacak. Emtia fiyatlarının bu derece yükselmesinin nedeni nedir, bu konuda bir gözleminiz var mı?*

İkincisi, dünya ölçeğindeki trilyonlarca doları ülkeden ülkeye dolaştırarak para kazanan spekülâtorler eskisinden çok daha mı güçlü; yani ekonominin belirsizliği noktasında ya da geleceğin öngörülmezliği noktasında bu tür dolaşan paraların etkisi nedir?

Üçüncüsü, devletin ekonomideki ağırlığının yükseltilmesinden kastettiğinizi biraz daha açar mısınız; yani kamulaştırma mıdır ya da belli bir düzenleme getirmek midir? Bu üç tane sorunun cevabını merak ediyorum.

Erol Kıtırcıoğlu: Emtia fiyatları genel olarak doların düşmesiyle ilgili olarak artma eğilimine girdi diyebilirim. Ama tabii, bu, hangi emtiadan bahsettiğimize de bağlı olarak cevaplanması gereken bir soru. Yani petrol, bildiğimiz başka nedenlere de bağlı olarak artıyor.

Petrol fiyatının 100 doların üzerine çıkması hiç beklenmeyen bir şeydi; ama öyle gözüktüyor ki, petrol etrafındaki oluşan ekonomi, petrol fiyatlarını, doların düşmesinin de bir anlamda paralelinde olmak üzere yükseltmeye başladı. Yani şöyle bir süreç ortaya çıkıyor: Dolar düştükçe, dolar tutan spekülörler veya en azından emtia ticareti yapanlar emtia olarak paralarını korumaya yöneliyorlar. Çünkü sonuçta, Amerika'da bir enflasyon olma ihtimali de mevcut. Yani henüz öyle bir şey söylemek mümkün değil, ama en azından bu belirsizliğin yarattığı böyle bir beklenti de var. Sanıyorum, buradan kaynaklanan bir neden var.

Gıda fiyatlarının artışı da kuraklıkla açıklanıyor büyük ölçüde veya yine petrolün yükselmesiyle tarımdan bir talep yaratıyor ve dolayısıyla oradan kaynaklanan bir fiyat artışı söz konusu olduğu söyleniyor. Bütün bunlar mevcut. Fakat demin enflasyonla ilgili konuşurken söylediğim gibi, emtia fiyatlarının artmış olması, doğrudan bir enflasyon olması anlamına gelmez. Çünkü sonuç olarak, fiyatlarda bir sıçramadır; ama o sıçrama orada kalabilir de, yani enflasyona etki edecek bir gelişme çizgisine girmesi de önlenemez diye düşünüyorum. Çünkü enflasyon, esas itibarıyla fiyatlarda sürekli artışlardır. Bu bir kerelik artışları enflasyon saymak doğru olmayacaktır diye düşünüyorum.

İkincisi, spekülörler eskisine göre daha mı güçlü? Doğrusunu isterseniz, 4-5 trilyon civarında bir parayı kontrol ediyorlardı; fakat bence, şimdi kırılğan bir noktaya doğru gidiyorlar. Çünkü bu fonların içinde, demin ifade ettiğim gibi, mortgage piyasalarındaki risklerin de içerildiği kağıtlar da var, değerler de var. Dolayısıyla, oradaki riskler aslında bu fonları kontrol edenlerin, bu fonları yönetenlerin de daha kırılğan hale gelmesine sebep oluyor diye düşünüyorum.

Bir ikincisi, demin ifade ettiğim gibi, merkez bankaları bu fonların kendi alanlarının dışına kaçmış olmasının bir sonucu olarak bir müdahale ihtiyacı içindeler. Yani Bernanke'nin son konuşmaları, finansal piyasaların yeniden regüle edilmesi gerektiğini söylerken, özellikle bu fonların da içine alınacağı bir biçimde belki bir dünya finans sisteminin yeniden organize edilmesi gereğine işaret ediyor.

Devletin ekonomiye müdahalesi meselesine gelince, devlet çeşitli biçimlerde ekonomiye müdahale edebilir; yani doğrudan müdahale de edebilir, çok dolaylı regülasyonlarla da yapabilir. Yani Amerika'nın geleneğinde devlet müdahalesi, bizim bildiğimiz müdahalelerden değildir; devletin oradaki müdahalesi çok daha liberal bir

çerçevede cereyan eder. Eğer Türkiye'yle bağlantılı olarak sorunuzu cevaplayacak olursam, “Türkiye'deki devletin için içine girmesi, yani bütün bu özelleştirmelerden sonra nasıl olabilir?” diye baktığımızda, büyük ölçüde regülasyonları katılaştırmak veya en azından regülatör kuruluşları devletin veya hükümetin kontrolünde tutmaya çalışmak gibi bir gelişme içinde olabilir. İkincisi de, belki de teşvik sistemini başka bir halde düşünebilirler. Özellikle önümüzdeki döneme baktığımızda, düşük büyüme ihtimali, ekonominin yeniden yükseltilmesi ihtiyacı, devletin, kamu harcamaları yolundan ziyade, belki arzı arttırmaya yönelik teşviklerle olabilir.

Bir plandan bahsetmiyorum tabii ki. Gerçi, geçmişte bir plan deneyimimiz var bizim, ama bu noktadan sonra tekrar bir planlama ihtiyacı değil belki; ama daha çok olan bitene regülatör kuruluşlar aracılığıyla, TMSF, Rekabet Kurumu, telekomünikasyon gibi alanlardaki kurumlara müdahale ederek belki bunu biçimlemek biçiminde düşünebiliriz diye düşünüyorum.

Soru: *AKP Hükümeti birtakım özelleştirmeler yaptı. Gerçi, bu özelleştirmelerin çoğu peşkeş çekme veya satılma yönünde oldu, yani tam değeri verilmedi. Örneğin ben, PTT'den emekliye ayrıldım. PTT ve Telekom birleşti. Telekom, aşağı yukarı bir yıllık geliri ya da çok düşük bir fiyatla satıldı. O kadar çok gayrimenkulü varken, satış fiyatı belki gayrimenkullerinin karşılığı bile değildi. Bu gelirler nereye gitti? Tekel özelleştirmesi veya diğer özelleştirmelerin gelirleri nereye gitti.*

Liberalizmin sonu mu geldi acaba? Söylemekten çekiniyoruz, ama Avrupalılar veya Amerika da bunu istiyor, “Atatürk'ün resimlerini indirin yukarılardan” diyor. Acaba o korktukları mı başlarına geldi? Atatürk'ün karma ekonomi düzeninin mi işlemesi gerekiyor, oraya mı geldik?

Bunun dışında, Türkiye'de oldum olası bir sağ eğilim var. Dini istismar ederek, dini kullanarak, bir sağ eğilim tuttu gidiyor. Halka da anlatamıyoruz bunu. Örneğin, Sayın Arıncı'nın dedesi Derviş Mehmet, Şehit Kubilay'ımızın başını kesen kişidir. Özbeöz dedesi. Bu kişi, Yunanlarla birlikte kaçıp gitmiştir kurtuluştan sonra. Mezarı da burada mıdır, Yunanistan'da mıdır, bilmiyorum. Arıncı'nın Meclis Başkanlığı veya şimdi Mecliste yaptığı çalışmalara bakılınca, ben şöyle diyorum: Acaba bu soydan, sülaleden, “Ben Türk'üm” diyerek, Türkler adına hayırlı bir iş, yararlı bir iş yapacak kişi yok mu? Bunları da

halka anlatamıyoruz.

Şöyle bir uygulama da var: “Yüzde 47 aldım. Yüzde 47 aldıysam, istediğimi yaparım. Beni kapatamazsın da, bana ceza da veremezsin” diyorlar, öyle bir zihniyetler. Bunu da Amerika'ya veya Avrupa'ya dayanarak, onlardan medet umarak, çok yürekli savcımız dava açtığında, neredeyse şamar oğlanına döndü. Herkes ileri geri, olur olmaz konuştu. Aslında bunlar suçtur. Savcılıklar her uygulama sonucunda eyleme geçmesi gerekirken, soruşturma açması gerekirken, bunu da yapmadılar.

Bu sağ döngü nasıl kırılır? Bir sürü çelişkiler var. AKP'nin tutumlarına bakınca, dini kullanıyor; ama ekonomik uygulamaları dinle hiç bağdaşmıyor. Gösteriş uygulamaları var; diyelim ki, bir türban olayı. Havanda su dövüyor. Yani bu çelişkiyi nasıl kırarız, halka nasıl anlatırız? Bu sağ döngüyü, dini kullanarak işleyen sağ döngüyü nasıl kırarız?

Teşekkür ederim.

Erol Katıroğlu: Tabii, sorularınız ekonomiden çok siyaset oldu.

“Özelleştirme gelirleri ne oldu?” dediniz. Özelleştirme gelirlerini bütçe açığını kapatmak için kullandılar. Yani bütçe açığının kapatılması ve borçların düşürülmesinde çok büyük bir etkindir o özelleştirme gelirleri.

Tabii, şunu söyleyebilirsiniz: *“Yapılması gerekenler yapıldı mı?”* diye sorabilirsiniz. Burada problemliler çok özelleştirme olduğu kanaatindeyim ben de. Fakat burası Türkiye, *“Ben yaptım, oldu”* dediler ve oldu da. Özellikle Telekom gibi özelleştirmeleri yaptığınız zaman *-dünyanın pratiği de budur-* mutlaka onu regüle etmeniz gerekir. Çünkü bunlar bir anlamda doğal tekel dediğimiz, yani kamunun mutlaka kullanması gereken hizmetler olduğu için, bunları özelleştirdiğiniz zaman, özel sektör tekeli olmak durumundalar ve özel sektör tekeli olduğu zaman, kamu tekeli çok daha zararlı olmak ihtimalini yaratıyorlar. Dolayısıyla da, bunların özelleştirmesinde özellikle regülasyonun çok önemli olduğunu biliyoruz. Fakat bizde, bu üst kurullar dediğimiz kurullar ekonominin en zayıf noktaları diye düşünüyorum. Çünkü öyle kurullar oluşturuldu ki, bu kurullar esas itibarıyla siyasetten uzak, mesafeli ve bağımsız karar veren kurumlar olması beklenmiş ve düşünülmüşken, öyle olmadılar. Bunu söylediğimde abartma gibi olabilir; ama mesele, Telekomünikasyon Kurulu bir bağımsız otorite, ama Turkcell'in istediğinin dışında davranamıyor.

Sonuç olarak, Turkcell de özel bir şirket.

Bu ekonomik güç, bürokrasi gücü vesaire bu model içinden baktığımızda, ki bence, Türkiye'deki özelleştirmeler hep sorunlu hale getirmiş olan bu üst kurullara güvenilerek yapılmış olan ve dolayısıyla özel sektör tekeli haline dönüşmüş olan birçok özelleştirme operasyonu esas itibarıyla demin söylemeye çalıştığım Washington Konsensüsünün düşüncesi içinden bize önerilmiş olan bir sistemdir. Ki, ben bu sürecin epeyce yakınında oldum, içinde de oldum hatta. Yani bu üst kurulların oluşturulma sürecinde, “*Acaba bize önerilen model doğru mudur?*” diye hiç sorulmadı. Dolayısıyla da, bize önerilen bir şeyi apar topar yaptık. Fakat bu kurumların ciddi bir meşruiyet sorunları vardır kanaatimce.

Geçen hafta, Rekabet Kurulunun Ankara'da 11. kuruluş yıldönümünde bir konuşmaya davet edilmişim. Orada bunu söyleyebilme imkânını buldum. Yani bu kuruluşlar aslında demokratik meşruiyeti soru işaretli olan kuruluşlardır. Dolayısıyla da, bu kuruluşların gerçekten kamu adına davrandıklarını söylemek son derece zordur. Ama ellerindeki yetki itibarıyla bakarsanız, neredeyse tarifeleri dahi belirleyebilecek yetkilere sahiptirler. Dolayısıyla da burada böyle bir ifade var.

“*Liberalizmin sonu mu?*” dersiniz, liberalizmin sonu değil benim anladığım kadarıyla. Ama şöyle bir şey var, yani bütün konuşmamda da ima ettiğim ve söylemek istediğim şey buydu: Piyasa mekanizmasının önerildiği biçimi, yani hiçbir regülasyona tabi olmayan biçimi esas itibarıyla sorunlara sahip ve sorunları zaten yaşıyoruz şu günlerde; fakat çözümün ne olacağına dair henüz bir şey bilmiyoruz. Piyasayla plan arasındaki kavga belki piyasa lehine bitti. Fukuyama'nın ünlü “*Tarihin sonu geldi*” dediği şey aslında, “*Dünyada artık plan ekonomisi filan kalmayacak, sadece ve sadece piyasa ekonomisi egemen olacak*” görüşüydü. Yani plan karşısında piyasanın başarılı olduğunu kabul etmemiz gerekir belki de, bilmiyorum; yani böyle bir argüman çok anlamsız değil. Çünkü bütün Doğu Bloku, Sovyetler Birliği, hepsi vazgeçtiler ve hepsi serbest piyasa ekonomisine geçti. Ama serbest piyasa ekonomisi dediğimiz mesele de, sorunları olmayan ya da sorunları çözebilme yeteneğine sahip değil, en azından sahip olmadığına dair güçlü işaretler var. Gerek Amerika'da başlamış olan ve gerekse Türkiye'de yaşadığımız şeyler bunların işaretleri.

Dolayısıyla da yeni bir şey yapmak lazım. Ben, bu noktaya ge-

tirdiğimde şunu söyledim: “*Bu, aslında devletin yeniden ekonomiyile ilişkisinin güçleneceği bir noktaya doğru gidiyor*” dedim. Gidişat gerçekten bu, ama benim söylemek istediğim şey şu ki: Türkiye'nin başka bir opsiyonu da olabilir belki. Aslında bu, son söylediğiniz şeye de tekabül edebilir belki. Yani Türkiye'nin önündeki mesele büyük ölçüde “*Demokrasi mi, değil mi?*” meselesi gibi geliyor bana. Sadece siyasette değil, ekonomide de bence bu soru anlamlı. Yani biz, ekonomiyi demokratik bir şekilde organize edebiliriz ve bu şekilde organize ettiğimiz zaman, çok az sayıda bürokratin karar verme noktasında hata yapma olasılıklarından dolayı daha düşük verimlilik, daha düşük bir refah seviyesine razı olmaktansa, gerek kalkınma perspektifimizi, gerek ekonominin yönetim perspektifini daha katılımcı, daha demokratik, daha müzakereci bir hale getirebiliriz. Bu bizim elimizde. Ama bu yapılabilir bir proje midir; kanaatimce, yapılabilir bir projedir, ama bu bir siyasi projedir. Türkiye'de böyle bir siyaseti, böyle bir projeyi yüklenecik aktörler de görmüyorum açıkçası; ama böyle bir yol olduğunu görüyorum. Çünkü dünyanın gidişatının da böyle olduğunu görüyorum.

İktisatçıların benimsediği çok güzel bir hipotez vardır ki, bunun çok doğru ve geçerli olduğunu düşünüyorum; “*Karar alanlar daima kendi çıkarlarına uygun karar alırlar.*” Eğer siz, bir mekanizmanın başına bürokratları geçirirseniz, emin olun, bürokratlar kendi çıkarlarına uygun kararlar alırlar; işadamlarını getirirseniz, işadamları kendi çıkarlarına uygun karar alırlar. Dolayısıyla, bir biçimde biz, eğer toplumsal refahı arttırmak istiyorsak, toplumun karar mekanizmalarına dahil edilebileceği mekanizmaları üretmek zorundayız. Bu, işyerinde işçinin yönetime katılmasından tutun, bir bölgenin gelişmesi ve kalkınması için bir organizasyona insanların katılması biçiminde de olabilir. Yani başka biçimde söyleyecek olursam, kalkınma sürecinin ve hamlesinin aslında yerel bir biçimde yapılması gerektiğini düşünüyorum; yani yerel kalkınma ve katılımcı kalkınma modelinin aslında yanı başımızda durduğunu düşünüyorum. Ama biz, ona ulaşacak mıyız, onu kullanacak mıyız, bundan çok emin değilim.

“*Sağa döngü nasıl kırılır?*” meselesi de bir siyasi mesele. Doğrusunu isterseniz, ben de siyasi bir insanımdır. Dolayısıyla, birkaç cümle söylemek ihtiyacı hissediyorum.

Türkiye'de olan bitenin, yani oy oranı yüzde 34'ten yüzde 47'ye artmış olan AKP'nin sadece ve sadece İslami duyarlılığı olan kesimlerin oylarını aldığını söylemek veya öyle düşünmek doğru

olmaz. Bu oyların içinde laik kesimden giden oylar da var ve muhtemelen, önümüzdeki dönem yüzde 55-60 civarında *-kamuoyu yoklamalarında gözüken rakamlar olarak söylüyorum-* oy alma olasılığı da hiç az değil. AK Parti bunu hak ettiği için alıyor değil; ama Türkiye'deki sistem daha demokratik bir pozisyon üretemiyor siyasette ve o siyasi pozisyon öyle bir pozisyon olabilirdi ki, parti kapatmaya da karşı çıkardı, başörtüsünün serbest bırakılmasına da karşı çıkardı belli koşullarda. Bu, yapılabilir bir şeydi. Çünkü sonuç olarak, Türkiye hızla değişiyor. Daha doğrusu, gördüğümüz şeyler aslında sadece gördüğümüz şeyler değil; o gördüğümüz şeylerin arkasında son derece hızlı değişen kişiler, kurumlar var.

Dolayısıyla ben, sağ bir siyasi yükselişin bu kontekst içinde, bu çerçevede içinde kaçınılmaz olduğunu görüyorum. Bunun çözümü de, o hareketi yok etmeye yönelik bir davranış değildir kanaatimce. Ama şöyle bir bakış açısı üretebiliriz diye düşünüyorum: Sahiden demokrat olan, sahiden o anlamda sol olan bir vizyon üretilebilir kanaatindeyim. Ben öyle bir gelenekten geliyorum ve bunun çok mümkün olduğunu düşünüyorum. Sadece bir tek şeyi farklılaştırmamız gerekiyor diye düşünüyorum; o da, sahiden Türkiye'de mağdur olan herkesin mağduriyetini gidermek üzere davranan, onların meselelerini kendi meselesi gibi gören bir siyasi zihniyet ve bir siyasi kadroya ihtiyaç var gibi geliyor bana. Türkiye toplumunun böyle bir yere geldiği kanaatindeyim. Yani benim çevremde gördüğüm, siyasi ilişkiler içinde veya hut gittiğim yerlerde yaptığım konuşmalarda gördüğüm şey, Türkiye insanları böyle bir yere geldi. Bir tarafıyla bakarsanız, bu çok sevindirici bir şey aslında. Ama gördüğüm kadarıyla, bu gelişmenin siyasi karşılığı yok.

Çok kabaca şunu söylemek istiyorum: Tüm mağdurların sesi olacak bir hareket oluşması lazım, bir siyasi bakış açısı üretmek lazım. *“Tüm mağdurlar”* derken kastettiğim, Kürtlerden Alevilere, kendini mağdur hisseden kesimlerin, o insanların da sorunlarını Parlamento'ya taşımaya hazır; her şeyi bilmeyen, ama her şeyi birlikte bilebileceğini öneren bir siyasi anlayış üretmek lazım diye düşünüyorum. İnsan malzemesi olarak Türkiye'nin böyle bir noktaya geldiği kanaatindeyim; ama dediğim gibi, bunun bir siyasi kanala dökülüp dökülmeyeceği de önümüzdeki meseleler olacak diye düşünüyorum.

Soru: *Ekonomi konusunda, Soros'un geçen gün, “Avrupa Birliği parası hiçbir zaman dünyada doların yerini alamayacak” şeklinde bir*

beyanatu vardı gazetelerde. Bununla neyi kastediyor veya dolarla dünya arasında bir savaş mı var? Bize yansımaları nedir?

İkinci konu, gıda fiyatlarında aşırı bir yükselme var. Kitlık yok, küresel ısınma var, kabul; ama bunu öngören politikalar devletçe üretilmeli, gerekli stoklar yapılmalı. Savaş olmadan bu kadar aşırı gıda stoklanması, fiyat yükselmesi neye işarettir? Petrolün bu kadar yükselmesi, 116 dolara çıkması neye işarettir? Acaba ABD İran'a veya Büyük Ortadoğu Projesi gereğince diğer başka ülkelere veya Türkiye'ye herhangi bir şey mi düşünüyor, bunun yansımaları ne olacak? Bu ekonomik sıkıntılar içerisinde Türkiye bir de siyasal istikrarsızlığa mı sürüklenecek? Bu konuda acaba neler düşünüyorsunuz?

Erol Kıtırcıoğlu: Soros'un beyanatu benim de gözüme takılmıştı. Haberi okumadım, ama şöyle bir şey söyleyebilirim: Şu anda doların değerinin düşmesi, bir bakıma Amerika'nın istediği bir şey aslında. Yani Amerika'nın istemediği bir şey olmuyor, Amerika'nın istediği bir şey oluyor. Çünkü Amerika'nın, bu yaşamakta olduğu sorunları aşmanın bir yolu olarak, doların değerini düşük tutmayı seçtiğini düşünüyorum ve yapılan işlemlerin de büyük ölçüde oradan kaynaklandığını düşünüyorum. Soros, onu hangi bağlamda söylemiş, bilemiyorum. Bence, Amerika'nın sorunu şu: Amerika'da bu sorunu aşmanın yollarından biri, yani bir sermaye girişi olması gerekiyor bu ülkeye, bu sermaye de aslında Batı'dan çok Doğu'da var bir bakıma. Yani Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerde oluşmuş olan büyük servetler var, paralar var; bunların bir biçimde Amerika'nın kullanımına açılması lazım. Fakat benim gördüğüm kadarıyla, Amerika burada, bir sermaye sahipliği meselesinde, bütün ideolojik liberalizmine rağmen ulusalçı davranıyor. Yani şunu yapıyor: Mesela, Dubai Port hikayesi vardı; ama bir Arap şirketi, Amerika'da bir liman işletmesini almaya kalktığında vermedi, yani orada bir sermaye girişine izin vermedi. Son olay olarak hatırladığım, bir Çin petrol şirketi, Amerikan petrol şirketini satın almaya kalktığında ona da izin vermedi. Yani aslında Amerika şunda direniyor: Sermaye sahipliği meselesini kendi tekelinde tutmak istiyor diye düşünüyorum. İhtiyacı olan sermayeye açılabilse, yani yabancı sermayenin içeri gelmesine izin verse, Amerika'nın egemenliğinde bir sıkıntı çıkacağını sanmıyorum; yani bütün bu problemleri aşmada bu bir çözüm yolu olarak duruyor. O nedenle, *“Bernanke'nin yeniden dünya finans sisteminin düzenlenmesi gerekir”* dediği şeyin

içinde belki böyle bir şey de var diye düşünüyorum. Yani Amerika da bu konuda belki bugüne kadarki tavrını değiştirip, sermaye girişini rahatlatılabilir diye düşünüyorum.

Gıda ve İran'la bağlantı kurdunuz. Doğrusunu isterseniz, böyle spekülasyonlar yapmak mümkün. Çünkü sonuçta, her ne kadar Bush gitmek üzere olsa bile, Amerika'nın İran'la ilgili bir sıkıntısı var ve bu sıkıntıyı çeşitli platformlarda dile getiriyor. Mesela, AK Parti Hükümetinin İran'la kurduğu ilişkiden çok rahatsız aslında. Bunu zaman zaman da ifade ediyorlar. Dolayısıyla, *“Ortadoğu Projesi vesaire bağlamında böyle bir gerilimin sonucu gıda fiyatlarında bir artış belki etkili olabilir mi?”* diye düşünmek mümkün. Doğrusunu isterseniz, çok spekülatif gibi geliyor, bir şey söyleyemeyeceğim. İran, Irak değil, yani bir sürü nedenle Irak değil. Dolayısıyla da, Amerika'nın yaptığı baskının aslında başka bir yararı var Amerika açısından, belki onu tutuyor diye düşünüyorum.

Tabii, gıda fiyatlarında, kuraklığın, küresel ısınmanın vesairenin etkileri vardır; ama sanıyorum, dünyada içine girilmiş olan belirsizliğin de çok büyük önemi var gibi geliyor. Onun için stok ve spekülasyon orada da çok oluyor. Bunun genel olarak yaşanan belirsizlikle açıklanabileceğini düşünüyorum. Öyle bir şey ki bu, daha önce bildiğimiz bir şey değil aslında; yani daha önce krizler böyle olmuyordu. Krizler genelde gelişmekte olan ülkelerde oluyordu. Kore krizi, Brezilya krizi, Arjantin krizi, Türkiye krizi, Rusya krizi filan, bunlar hep böyle çevre ülkelerinde oluyordu; ama bu sefer ilk defa merkezde oluyor bu olay. Tabii, merkezde oluyor olmasının getirdiği belirsizlik çok daha büyük diye düşünüyorum. Onun yarattığı bir durum gibi geliyor bana.

Baktığımızda, AK Partinin kapatılması davası, şu andaki önerilen modeller içinde çözümü bulunabilmiş bir durum değil; yani bugün itibarıyla bakarsak ve belli eğilimlerin devam ettiğini düşünürsek, AK Parti kapatılacak. AK Parti kapatıldıktan sonra neler olacağıyla ilgili olarak kimsenin bir bilgisi yok, yani kimse bir şey bilmiyor doğrusu. Önerilen şeyler var; benim bildiğim kadarıyla bir tanesi erken seçim. Dün akşam söylüyorlardı. *“Haziranda erken seçime gidilsin, yeniden seçim yapılsın ve dolayısıyla da hukukun kuşkuluları giderilsin”* gibi bir mantığa dayanılıyor. İkincisi Anayasayı değiştirmek olabilir, üçüncüsü de beklemek olabilir; yani beklemek ve AK Partinin bu süreyi yaşaması biçiminde bir gelişme olabilir. Bunların üçü de olasılık ve üçü de mümkün; ama olan olmuştur, yani bu siyasi

istikrarsızlığın adımı atılmıştır. Bu olmamış gibi yapmamızın artık pek mümkünü yok; yani bunu yaşayacağız ve bunu aslında çok kötü yaşamaktayız diye düşünüyorum. Çünkü söylediğim gibi, Türkiye ekonomisinin tıkanıklıkları, hem yapısal, hem küresel etkiler bakımından baktığımızda, önümüzdeki dönemi herhangi bir şekilde problemlerin çözülebileceği bir dönem olarak görmek mümkün değil diye düşünüyorum; yani siyasi istikrarsızlık devam edecek. Nasıl toparlayacağız; muhtemelen, bir seçimle toparlanacak yine bu veya bir darbeyle.

Soru: *Hocam, benim üç sorum olacak. Birincisi, toplantının en başında birtakım rakamlar verdiniz. Türkiye'de çeşitli kurumlar çeşitli konularda rakamlar üretiyorlar ve bu rakamların güvenilirliği konusunda bir bulanıklık var gibi geliyor bana. Çok basit örneği, Türkiye İstatistik Kurumu milli gelir hesaplarında birtakım değişiklikler yaptı, bir gecede milli gelirimiz arttı. Bu birincisi.*

İkincisi, adrese dayalı nüfus sistemi diye bir şey oluşturdular. Belli bir döneme kadar 76 milyon dediğimiz nüfus 70,5'e çekildi. Onunla ilgili de Internet'te dolaşan bir sürü spekülasyonlar var; "5 milyon oy nerede? Bilgisayarda birtakım numaralar mı yapıldı?" vesaire gibi. Sonuçta, toplumda, rakamların güvenilirliği konusunda kuşku uyandıran bir ortam söz konusu. Böyle bir ortamda nasıl bir öngörüde bulunulabilir veya doğru nedir, buna nasıl ulaşılabilir veya öğrenilebilir? İkinci sorum bu.

Benim kendi kişisel bilgilerime göre, ekonominin bir üretim, bir de hizmet ayağının olduğunu düşünüyorum sektör anlamında. Belli bir refah seviyesine ulaşmamış ülkelerde, bir oranlama yapmak gerekirse, hizmet sektörü üretim sektörüyle baş başa gider veya daha ileriye doğru gitmeye başlarsa -ki, bunun somut göstergesini hepimizin kredi kartlarıyla borçlanması anlamında algılamaya çalışıyorum; yani bir yandan da üretmeden tüketmeye başlamak gibi veya gelecekteki üreteceklerimiz adına bugün tüketmek adına düşünüyorum- böyle bir şeyin, bizim gibi gelişmekte olduğu söylenen ülkelerle ve Avrupa'yla kıyasladığımız zaman, bunun etkilerini tanımlayabilir misiniz?

Son sorum da şu: Artık uluslararası alanda genelde globalizm, küreselleşme vesaire denilen bir ortamda Türkiye gibi bir ülkenin kendi dinamikleriyle gelişebilmesine izin verilir mi, gelişir miyiz, yoksa aynı şekilde kalır mıyız?

Erol Kıtırcıoğlu: Rakamların güvenilirliğiyle ilgili olarak şoye sileyeyim: Güvenilirlikle ilgili bir sorun yok belki ya da bu son milli gelir rakamlarının yeniden revize edilmesiyle aslında zaman zaman kamuoyunda da ifade edilen, “*Bu adamlar rakamları mı değiştiriyorlar?*” gibi şeyler... Öyle değil. Problem şuradan kaynaklanıyor: Avrupa Birliğine yaklaşırken, bizim aldığımız sistem çok eski bir sistem bir bakıma, Birleşmiş Milletlerin bir zamanlar oluşturduğu bir klasikasyon sistemi var. şimdi Avrupa başka bir şey kullanıyor ve dolayısıyla biz bir dönüşüm geçiriyoruz aslında. Bu dönüşümde problemler çıkıyor. Bu son yapılan işlemler Avrupa Birliğinin normları dikkate alınarak gelen verilerin değerlendirilmesi biçimindeydi. Dolayısıyla, aslında bir problem yaratmadı. Bence, önceki rakamlar doğru değerdi; yani öyle bakmak lazım diye düşünüyorum. Bu, güvenilirlikten başka bir sıkıntı bir bakıma.

Birkaç sene önce bir çalışma yaptım. Bu çalışma, 1980’den 2001 yılına kadar çeşitli alt sektörlerdeki gelişmeleri özetleyen bir çalışmaydı. Fakat İstatistik Enstitüsü 2001’e kadar yıllık imalat anketlerini yapmış, ötekileri de proses ediyordu. Sonra o çalışmalar kaldı. Geçenlerde tekrar bunu gündeme getirdiğimde şoye düşünüm: En son rakam 2001, bunu yenileyelim diye. TÜİK’in web sitesine girdim. Arıyorum, arıyorum, o istatistikleri bulamıyorum. Sonunda Enstitüyü aradım, yetkili birisine sordum, “*Niye yıllık imalat sanayi anketlerini yayınlamıyorsunuz?*” dedim, “*Yapmıyoruz ki*” dedi. “*Nasıl yapmıyorsunuz?*” dedim, “*Yapmıyoruz*” dedi. “*Kardeşim, 1950’den beri elimizde bir data vardı bizim ve şimdi 2001’de ke-sildi bu*” dedim. Tarihsel bir perspektif içinde bir şey değerlendirmeye kalksanız, böyle bir seti artık bulamıyorsunuz neredeyse. Yani bu, hakikaten bir problem.

Geçenlerde Ankara’ya gittiğimde, bir üst düzey AKP milletvekiliyle tanıştım. “*Kardeşim, bununla ilgilenin. Böyle bir şey olmaz. Bu, akademisyenlere cinayet gibi bir şey*” dedim. Dolayısıyla da, problem büyük ölçüde buradan kaynaklanıyor.

Tabii ki hatalar olabilir, ama bu istatistikleri kimse o denli çarpıtma cesaretinde bulunamaz diye düşünüyorum. Çünkü bunu check eden sadece biz değiliz, yabancılar da bu işlemlere bakıyorlar. Dolayısıyla, orada bir sıkıntı olacağını sanmıyorum.

Sanayi, tarım konusuna gelince, genel olarak Türkiye’nin içine girdiği kalıp Batı ülkelerine benziyor; yani tarım küçülüyor, sanayi görece küçülüyor, hizmetler büyüyor ki, son rakamlara göre, gelişmiş

ülkelerin formuna benzemeye başladı Türkiye. Yani bütün dünyada da tarım daha küçük bir pay alır, ondan sonra sanayii, ondan sonra hizmetler. Türkiye'de hizmetler, dünya standardı olan yüzde 50'ler civarındadır. Ama tabii, burada ekonomik gelişmelerin mekanizması değiştiği için öyle. Yani hizmet dediğimiz zaman, sadece getir götür işi yapan insanlar değil; hizmet dediğimiz şeyler aynı zamanda bilgiyle yapılan şeyler, bankacılık kesiminde yapılanlar ve dünyayla ticaret yapanlar. Bütün bu hizmetler aslında herhangi bir malı üretmek kadar değerli. Çünkü dünyada zaten üretim temeli sadece bir ülkede olmaktan çıktı, çok çeşitli yerlerde üretim yapıyor şirketler. Dolayısıyla da, Türkiye'nin içine aktığı kalıp da bence Batılı ülkelerin içinde olduğu duruma çok benziyor diye düşünüyorum. Orada da çok ciddi bir sıkıntı görmüyorum.

Sonunuza gelince, aslında Türkiye ne yapmak istediğini belirlemek durumunda burada. Benim kanaatim odur ki, Türkiye'nin en önemli sorunu bence bu; Türkiye ne istediğini bilmiyor aslında. İddialı bir laf oldu, ama şunu kastediyorum: Avrupa Birliğine bizi alacaklar mı? Bir kere, Avrupa Birliğine sen girmek istiyor musun? Yani soruyu öyle sormak doğru değil. Türkiye toplumu aslında ne istediğini çok açık ve net bir şekilde ifade edemiyor. Bir kere, yüzde 10 seçilme barajı var. Siyasi Partiler Yasası zaten bütün milletvekillerini neredeyse iki-üç tane liderin belirlediği bir yapı. Nasıl bir toplumun dileklerini, taleplerini taşıyan bir parlamento olabilir ki? Zaman zaman bunu söylediğimde bana kızıyorlar, "*Parlamentonun meşruiyeti yok mu demek istiyorsun?*" diyorlar. En azından sınırlı diye düşünüyorum açıkçası. Yani siz eğer Siyasi Partiler Yasasını değiştirmiyorsanız; yani milletvekili olmak, partide siyaset yapmak meselesini daha özgürleştirmiyorsanız, aynı şekilde toplumun çok çeşitli kesimlerinin Parlamentoda kendini ifade edebileceği bir baraj sistemini benimsemiyorsanız, Parlamentonuz tabii ki toplumdan kopuk olacaktır. Bunu oluşturan mekanizma, yani regülasyon mekanizması çok ciddi sorunlu ve Türkiye toplumunun talepleri orada yansımıyor diye düşünüyorum. Tabii ki, dış politika bakımından bakarsak, her ülkenin dostları ve düşmanları olabilir veya kimi zaman düşman, kimi zaman dost olabilir; ama Türkiye'nin dış politikasını ekonomik ihtiyaçlarına da dayayarak, daha iyi ifade edebileceği koşulları henüz yok. Onun için de öyle bir açılım, ancak ve ancak bu parlamenter sistemimizin iyileştirilmesi, o yöndeki reformlarla olanaklı hale gelir gibi geliyor bana. O nedenle de neyle karar veriyoruz; anketlerle karar veriyoruz

veya borsaya bakıyoruz. Yani bu, öyle bir şey değil. Dolayısıyla, ciddi olarak Türkiye'de her alanda liderlik meselesi olduğunu düşünüyorum. Yani iş dünyasının da liderleri yok, toplumun çeşitli kesimlerinin de liderleri yok. “Liderleri yok” derken kastettiğim şu: Samimi olarak o insanların taleplerini dile getiren insanlar.

Bir örnek vereyim. Bu, benim dertlerimden biridir. Bundan birkaç ay önceydi, Sanayi Odası Başkanı Tanıl Küçük ve Hüsamettin Kavi'yle bir Anadolu seyahati yaptık. Anadolu seyahati dediğim, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Antakya'ya gittik. Orada işadamlarıyla konuşuyoruz. Tabii, İstanbul sanayisinin önemli işadamları bizimle beraber geldiler, 80 kişi. Bir kere, oradaki sorunların farkında değiller. Ben de döndüm, Tanıl Küçük'e, “*Bakın, siz bir sürü toplantılar yapıyorsunuz, yurtdışından adamlar getiriyorsunuz, uluslararası konferanslar düzenliyorsunuz; ama emin olun, hiç kimse bir şey anlamıyor bu konferanslarda. Şunu yapın: Çıkn, insanlarla konuşun*” dedim. Bunlar karar veriyorlar. Osmaniye de insan karar vermiş, 16 tane iplik fabrikası kurmuş. Adama soruyorsun, “*Ne yapıyorsunuz?*” diyorsun, “*Vallahi hocam, 8'ini kapattık*” diyor. “*Niye kapattınız?*” diyorum, “*İki ay önce Hindistan'dan bir ip geldi, mahvetti bizi ve kapanmak zorunda kaldık*” diyor. Anlaşıyor ki, zaten 16 tane iplik fabrikasına Osmaniye'de ihtiyaç yok. Ama bunu kim biliyor; bunu kimse bilmiyor. Yani sanayicilere onu söyledim, “*Eğer sahiden samimi bir şey yapmak istiyorsanız, gidin, insanlarla konuşun. ‘Ne yapıyorsunuz, ne ediyorsunuz? Burada iplik fabrikası kuruyorsun, ama hangi hesaba göre yapıyorsunuz?’ deyin*” dedim.

Belki radikal bulacaksınız beni, ama ben bütün bunların samiyetsiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü samimi olmak başka bir şey gerektirir; yani insanlarla konuşmayı, insanlara dokunmayı gerektirir diye düşünüyorum.

Soru: “*Bu siyasi belirsizliğin iki çıkış yolu var*” demiştiniz; birincisi zihniyet devrimi, ikincisi de belki darbe. Peki, ekonominin darbe beklentisine katkısı ya da engelleyici bir faktör olabilir mi? Ekonomi, 12 Eylül öncesindekinden daha farklı bir şeye evrildi; yani küresel sermayeyle daha yakın bir ilişki var. Özellikle son yıllarda da Türkiye'de finans spekülâtörlerinin çok fazla para aktığı biliniyor. Böyle bir ortamda darbe beklentisi gerçekçi midir ya da darbe yapan adamın bundan sonra ekonomiyi iyi yönetebilme olasılığı var mıdır?

Erol Katircioğlu: Güzel bir soru.

Türkiye'de şöyle bir şey oldu diye düşünüyorum: Türkiye'de, her şey gibi iş dünyası da değişiyor; fakat iş dünyasının değişimi bir zamandan beri çevreden merkeze doğru ya da merkezin bir bakıma değişmesi, zihniyet değişikliği geçirmesi biçiminde gelişti. 1980'lere kadar Türkiye kapalı bir ekonomiydi ve bu kapalı ekonomide, yani 60'lı yıllardan 80'li yıllara kadar ithal ikamesi dediğimiz bir rejimle ekonomisini geliştirmeye çalıştı. Bu, esas itibarıyla ithalattan alınan vergileri yüksek tutarak, iç piyasaları korumak ve iç piyasadaki sermayedarları destekleyerek de üretim temelini, ithal edilen bazı malların içeride üretilmesini sağlamak. 60'tan 80'e kadar bu politikalar uygulandı. Fakat 80'e geldiğimizde, hatırlayacaksınız, 70 sente muhtaç bir bütçeyle karşılaştı Türkiye. Aslında 80'de olan şey şuydu: Türkiye'nin benimsediğı model aslında kaçınılmaz olarak bir gelişme sağlamıştı; fakat öyle bir noktaya gelmişti ki, artık o gelişmeyi taşıyamıyordu ve dolayısıyla da başka bir yere doğru evrilmesi gerekiyordu ki, Özal bunu fark etti ve Türkiye'yi dışa açmak gibi bir ihtiyacı gündeme getirdi. Açık ekonomi ve demin söylediğim Washington Konsensüsünden de etkilenerek... O, o dönemin ideolojisiydi aynı zamanda. Özalıcılık diye bir şey varsa, aslında buna da tekabül eden bir şeydi. Ama tabii, konuştuğumuz konu, Türkiye gibi, daha modernite öncesi sorunları olan bir toplumda Özal'ın argümanlarının da yeteri kadar değerlendirildiğı kanaatinde değilim. Yani oradaki mesele, aslında piyasanın önünü açarken, bir anlamda mevcut modelin de değişimini zorluyordu. Bu model, merkezi bir ekonominin merkezi bir çevresi olan bir yapı oluşturmuştu.

O merkezi kısaca tanımlayacak olursak, büyük aile şirketlerinin ve çoğunun bankaları olan bir sistemdi bu. Bunlarla aslında devletin her zaman iyi ilişkileri vardı ve bütün kaynakları da kendileri kullanıyordu; yani kendi bankaları olduğu için, yaratılan fonları kendileri kullanıyordu.

Bunun dışında ise bir çevre vardı; yani KOBİ dediğimiz, küçük ve orta ölçekli sanayiciler vardı. Bunlarla merkezdeki firmalar arasında da bir uyumsuzluk vardı; çünkü KOBİ'ler dediğimiz kategorideki firmalar esas itibarıyla büyümek isteyen, fakat yeteri kadar kaynak bulamayan şirketlerdi. Kaynak bulamıyorlardı, çünkü merkezdeki firmaların bankaları zaten o kaynakları kendi şirketlerine kanalize ediyorlardı. Dolayısıyla da bir sıkışıklık vardı. Bu sıkışıklığın en üstte görünen şeyi, TÜSİAD'la SİAD arasındaki kavgaydı. Bir TÜSİAD

vardı; bu, merkezdeki iş dünyasını temsil eden bir organdı. Bir de Sanayici ve İşadamları Dernekleri denilen, sayıları o sırada 40-50'ye kadar varmış olan şirketler vardı. Fakat bu problem, yani KOBİ'lerle veya ekonominin merkezindeki ve çevresindeki firmalar arasındaki ilişkiler hep çatışmacı ilişkilerdi. Bu, siyasete de yansyordu. Diyebilirim ki, çevre daima merkezin desteklediği partilerin dışındaki partilere yöneliyordu ki, onlar da genellikle İslamcı partilerdi. Yani Refah Partisi, sonraki Fazilet Partisi aslında hep o çevrenin bulamadığı kaynakları, normal yollarla elde edemediği kaynakları, devlete bir damar açarak, devletten elde etmeye yönelmiş bir anlayışın veya bir düşüncenin sonucunda kurulmuş bir modeldi. Dolayısıyla, bu model böyle çalıştı.

Emin olun, Cem Boyner YDH'yı kurduğu sırada Cem Boyner'i Anadolu'da karşılayan insanlar bunlardı, KOBİ'lerin temsilcileri olan insanlardı. Cem Boyner başarısız oldu; ama emin olun, Tayyip Erdoğan'ın yanındaki insanlar yine aynı insanlardı, yani bu çevrenin insanlarıydı. Türkiye'de böyle bir hikaye aslında AK Parti iktidarıyla çevrenin de artık kaynaklara ulaşabildiği bir döneme girdi. Fakat bu arada merkez de çok değişti. Merkez de bu sefer uluslararası sermayeyle ilişki kurarak, Avrupa ve Amerika'yla ilişkiler kurarak, kendi pozisyonunu değiştirdi.

Çok uzattım, ama şuraya getirmek istiyorum: Bugün ekonomik aktörler itibarıyla baktığımızda, güçlü ekonomik aktörlerin -*güçlü derken, Anadolu sermayesini de dahil edebilirsiniz buna*- perspektiflerinde, darbe türü bir yönetim veya bir gelişmeye "Evet" diyebilecek bir anlayış içinde olduklarını sanmıyorum. Yani gerek TÜSİAD'ın verdiği mesajlar, gerek diğer işadamları örgütlerinin verdiği mesajlar aslında böyle okunmalı diye düşünüyorum. Ama Türkiye'de devleti temsil eden kurumların gücü güçtür, Anayasadan almaktadırlar güçlerini. Dolayısıyla buradaki problem, iş dünyasıyla AK Parti arasından çok, AK Partiyle bürokrasi arasındaki bir problemdir diye düşünüyorum. Bu problemin çözümünün nasıl olacağını bilmiyorum, ama bir darbe beklentisi ihtimal olarak var. Şahsen ben, bir darbe ihtimalinin çok az olduğunu düşünüyorum; çünkü öyle bir darbe, artık kaldırılacak bir şey değil. Çünkü Türkiye çok değişti. Türkiye, bugün içine girdiği küreselleşme sürecinde dünyayla öyle bir entegre oldu ki, Türkiye'yi bir darbe sonrası bir yönetimle yönetmeniz mümkün değil artık. Yani hangi bankaya el koyacaksınız? Hiç bunların olma ihtimali yok. Ama tabii, öyle özlemler içinde olan insanlar da olmuş olabilir.

Ben, darbeyi çok büyük bir ihtimal olarak görmüyorum; ama sıkıntılı bir siyasi sürece gireceğimizi düşünüyorum.

Ekonomik olarak, aktörlerin şu ana kadar aldıkları pozisyonlar da öyle bir beklentiyi çok anlamlı kılmıyor bence, yani bir darbe beklentisini anlamlı kılmıyor. Bence, yine Türkiye demokrasi yoluna gidecek, ama belki yolun farklılığı şu olabilir: Gerçekten demokrasi mi olacak, yoksa bildiğimiz göstermelik bir demokrasi mi olacak? Bence, ikilem burada. Türkiye'de insanların çoğunun sahiden bir demokrasi olma yönünde düşündüklerini ve hissettiklerini düşünüyorum. Abarıyor olabilirim tabii. Ama bu göstermelik demokrasinin de artık hakikaten anlamı kalmadı gibi geliyor bana.

Soru: *Ben, küresel krizle ilgili bir soru sormak istiyorum. Bildiğimiz gibi, küresel krizin kaynağını mortgage krizine bağlı olarak yorumluyoruz; yani aslında bu, finansal şişmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkan bir durum gibi. Ama biliyoruz ki, finansal şişmenin aslında temel kaynağı, şirket birleşmeleri ve şirket evlilikleri. Yani bu mortgage kredileri olmadan önceki şişmenin temeli, sürekli olarak şirketlerin el değiştirmesi, satın alınması ve bu konuda kaynaklarını seferber etmesi. Bildiğim kadarıyla, şu an yaşadığımız kriz henüz reel sektöre etki etmedi. Hatta Amerika bazında konuşursak, faydalı noktaları olabileceği düşüncesindeyiz. Ancak, şirket birleşmelerinin sonuna gelmiş olması; yani şirketlerin birleşmemesi, bu konuda kaynak bulamamaları sonucunda bunun reele sektöre etki etmesi beklenebilir mi?*

Şirket birleşmelerinin şöyle bir avantajı olabileceğini düşünüyorum: Verimsiz şirketlerin verimli şirketler tarafından alınıp, sürekliliğin sağlanabilmesi gibi bir olasılıktan bahsediyorum. Yani genel olarak sormak istediğim şu: Bu finansal kriz bir şekilde reel sektöre de etki eder mi ve etki ederse de, bu, durgunlukla sonuçlanabilir mi? Teşekkür ederim.

Erol Kıtırcioğlu: Şöyle söyleyeyim: Bu şirket birleşmeleri dalgalar halinde geliyor. Bu, kapitalizmin tarihinde, geçmişte de çeşitli kereler olmuş olan bir şey. Son 10 yılın şirket birleşmeleri hareketlerine baktığımızda, ulusal şirket birleşmelerinin ötesinde, uluslararası karakter taşıyor artık ve şirketler bir anlamda ulusların üzerinde bir yere doğru evriliyorlar. Burada ulus-devletler bakımından ciddi bir sıkıntı yaratıyorlar; çünkü ulus-devlet hükümetleri esas itibarıyla kendi iç gelişme-

lerini sağlamaya yönelik bir şey yapmaya kalktığıında, ihtiyacı olan finansmanı dışarıdan almak durumunda kalıyorlar. Dolayısıyla da aslında şöyle bir şey oldu: Bir anlamda, ulus-devletler dış dinamiğe bağlı hale gelmeye başladı ve dolayısıyla da şirket birleşmeleriyle ortaya çıkan yeni yapı ulus-devletler karşısında güçlenmeye başladı. Problemin önemli bir kısmı burada diye düşünüyorum.

Bir kere, teorik olarak şunu söyleyeyim: Demin söylediğim varsayımdan giderek sözümü değerlendirin; yani “*Karar alanlar daima kendi çıkarlarına uygun karar alırlar*” mantığından gidersek, bu şirket birleşmeleriyle ortaya çıkan yeni yöneticiler, yeni yönetimler, daha doğrusu bir elit, aslında kendi çıkarlarına uygun karar alıyorlar. Fakat her geçen gün kendi sayıları azalırken, her geçen gün etkiledikleri hayatlar artıyor. Dolayısıyla da burada kendi amaçları için uygun olanla yaptıkları işten dolayı etkilenecek insanların alanı uyumsuz hale gelmeye başlıyor ve bu giderek, bizim iktisatta “*Stratejik başarısızlık*” dediğimiz bir tür piyasa başarısızlığı gibi bir durumun ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bunun regüle edilmesi de bir mesele, ama bunun regülasyonu da aslında belki birinci derecede olması gereken birşey; çünkü bunlar hâkim firmalar olmaya başladıkları zaman, bir sürü şeyi belirler hale geliyorlar. Şimdi kendi ülkenizde hâkim bir firma olsa, mesela Telekom diyelim, onu regüle edebilirsiniz; bir kanun çıkarırsınız, regüle edersiniz. Adam, bütün bu ulusların ötesinde büyümüş; ama her verdiği karar çeşitli ülkeleri etkiliyor. Bu adamı nasıl kontrol edeceksiniz, nasıl regüle edeceksiniz? Böyle bir mekânizma üretilmedi henüz.

Dünya Ticaret Örgütünün bir zamandan beri tartıştığı antitröst yasalarının tüm dünyada geçerli olacağı, yani küresel dünyada geçerli olacağı bir yeni sistem çabası var, çalışması var; ama onu da bir türlü kabul ettiremiyorlar.

Bir kere, sorunlar artık ulusal olmayı aşıyor. Uluslararası alanları etkiledikçe, çözümleri de uluslararası olmak zorunda kalıyor. Bu, aslında Birleşmiş Milletlerin organizasyon yapısının değişmesinden tutun, bütün bu regülasyonların dünya ölçeğinde yapılması gerektiği ihtiyacını ortaya çıkarıyor.

Mesela, bir şirket birleşiyor Amerika’da. Geçenlerde oldu, Boing şirketi şu an adını anımsamadığım bir firmayı satın aldı. Amerikan yasalarına göre satın aldı. Fakat birden, Avrupa Komisyonu bir deklarasyon yaptı, “*Biz bu birleşmeyi tanımıyoruz*” dedi. Kardeşim, nasıl tanıımıyorsun, hangi kanuna göre tanıımıyorsunuz? Belli değil.

Çünkü biliyorsunuz, kanunlar bölgeseldir; yani o bölgeye aittir, o ülkeye aittir. Dolayısıyla da böyle bir regülasyon ihtiyacı da var ve bunun sağlanacağı da daha büyük bir gelişmenin içinde ancak çözülebilir gibi geliyor bana. Yani demin ifade ettiğim gibi, dünya ölçeğinde bir organizasyon, bir regülasyon ihtiyacını karşılayacak bir gelişme olması lazım.

Şirket birleşmelerinin yarattığı bu güç birikimi, reel kesimi etkileyecek kanallara da açılabilir. Yani şunu demek istiyorum: Mesela, Türkiye'de aşağı yukarı 150 milyar dolar civarında dış borcu var özel sektörün. Bunların kimden alındığı, kime verildiği, nasıl verildiği belli değil. Siz bunu kontrol etmiyorsunuz, bunun riskinin ne olduğu da belli değil aslında. Yani Türkiye ekonomisi bir krize girdiğinde, tamam, bankacılık sistemi denetleniyor; ama orada bile hangi riskler taşınıyor, onu bile bildiğimizi sanmıyorum. Dolayısıyla da bu, aslında bir krizin, özellikle Türkiye ekonomisi bakımından söyleyecek olursak, gerek bu nedenle, gerekse bunun bir parçası olan cari açığın bu kadar büyük boyutlarda devam etmesinden giderek, bir kırılma, bir risk taşıdığını biliyoruz. Fakat burada mesele o da değil. Bu, şu demektir: Bu riski kullanırsanız, faizleri yükseltirsiniz. Faizleri yükselttiğinizde yabancı sermaye gelir, zaten bu finansman meselelerini çözersiniz. Bunu yapabilirsiniz aslında. Ama bunu bir kere böyle düşünebilmek lazım diye düşünüyorum. Yani bu ortaya çıkan tablonun yönetilebilir bir tablo olduğunu düşünüyorum, ama yönetilebilmesi için de bir siyasi istikrarın olması lazım. Yani bu kadar Parlamentosu karışık, bu kadar hükümeti nerede olduğu belli olmayan bir dönemden geçen Türkiye'nin bunları yönetebilme şansının olduğunu sanmıyorum. Muhalefet deklare etti, *“AK Parti Hükümetinin, bu kapatma davasının sonuna kadar yapacağı işler meşru değildir”* ya da *“Meşruiyet sorunu taşır”* dedi. Bu bir yük. Bunu AK Parti nasıl taşır, nasıl taşıyamaz, bunu bilemem, ama şu bir gerçek: Bu dizaynları yapabilmek için, gerekli kararları alabilmek, üretebilmek daha zor. Geçmişte, hiç olmazsa kendine güvenen bir yanı vardı, bir şeyleri kontrol edebiliyordu; ama şimdi böyle olmaktan çıkmak üzere diye düşünüyorum.

Karamsar bir nokta bu belki, ama gelişmeler de bu yönde diye düşünüyorum. Umalım ki, örneğin, Parlamentodaki muhalefet, *“Bir dakika, durun!”* filan desin, bu problemi başka türlü çözmeye razı olsun. Ama atılan adımlar geri dönmesi çok zor adımlar ve dolayısıyla da yönetilmesi zor adımlar. Türkiye'nin içine sürüklendiği durum hiç de zamanında olmadı; yani başka bir ekonomik iklimde olsaydı,

belki bunu yönetmek daha kolay olabilirdi, ama şimdi o da ekstra bir olumsuzluk getirecek.

Unutmayın ki, bu ülkede her yıl en azından 550 bin kişiye iş bulmak zorundasınız ve yüzde 3-4 büyümekle bunu sağlamanız mümkün değil. Dolayısıyla da, işsizler artacak demektir ve onun üzerinden giderek birçok olumsuzluk ortaya çıkacak demektir. Dolayısıyla da herkes buna göre pozisyon almalı diye düşünüyorum. Yani bu dalgalanmaların yönetilemediği veya kötü yönetilmek durumunda kaldığı bir dönem yaşayacağız. Bu 3 ay olur, 6 ay olur, bilemem; ama böyle bir dönem yaşanacak gibi geliyor bana.

Soru: *Son 5 yıla baktığımızda, ülkede tüm etkin kamu kuruluşları özelleştirildi. Telekom, Erdemir, tüm kamu kuruluşları özelleştirildi. Bu kamu kuruluşlarından gelen paranın, bütçe açıklarının kapatılmasında kullanıldığını ifade etmişsiniz biraz önce. Ancak, son 5 yıla baktığımızda, yine ülkedeki dış borcun da en az iki katı oranına çıktığını da okumuştum basında. Ülkedeki tüm kurumlar özelleştirildi, bütçe açıkları kapatıldı; ama acaba neden dış borcumuz iki katına çıktı? Bu bir çelişki değil mi?*

Erol Katicırcıoğlu: Özelleştirmelerle gelen gelirleri bütçe açıklarının kapatılması için kullanıldı, doğru. Şöyle söyleyeyim: Borcun mutlak rakamından çok, milli gelire oranı bizi daha çok ilgilendiriyor. O anlamıyla baktığımızda, milli gelire oranı itibarıyla baktığımızda, dış borcumuz azalmakta. Yani şimdi rakamı hatırlayamayacağım, ama net dış borçlarımız son 3-4 yıldır aşağı doğru iniyor. Bu denli büyük bir ekonomi için aslında normal sayılması gereken bir borç düzeyi diye düşünüyorum. Çünkü gayri safi milli hâsılanız bu kadar büyümüşse, bu borç da bu kadar büyür. Ama oran olarak baktığımızda, oran düşmekte; onu kastettim.

Bir şey daha söyleyeyim. Dün bir haber vardı; Telekom'un elde ettiği kâr o kadar yüksek ki, ödenmiş olan paraya karşılık bakarsanız, çok ucuza gitmiş gibi gözüküyor. Doğrudur, öyledir, muhtemelen de öyle olmuştur hakikaten. Ama şunu da görmek zorundayız: Bize kimse nasıl özelleştirdiğimizi söylemiyor. Diyelim ki, IMF bizi zorluyor, "Özelleştirin" diyor; ama nasıl özelleştireceğimizi bize sormuyor. Biz, doğru dürüst özelleştirebiliriz de. İhale yoluyla özelleştirmek bir yol olabilir; ama bunun başka yolları da var, hisselerin kamuya dağıtılması gibi modeller de var. Böylelikle elde edilecek olan gelir de

daha sağlam olabilir veya sonuçta, özelleştirdiğiniz şirketin ekonomiyeye katkısı daha fazla olabilir ileriki yıllarda. Dolayısıyla da ben, orada çok ciddi bir sıkıntı görmüyorum doğrusunu isterseniz.

Evet, öyle bir sonuç çıktı; ama bu, özel olarak benim çıkardığım bir sonuç değil. Çünkü bakıldığında, olaylar böyle gibi geliyor bana. Yani bunun tersini söylemek mümkün müdür, bilemiyorum. 2004'ten itibaren büyümenin yavaşladığını biliyoruz.

Ben tam katılmıyorum sizin söylediğinize. Ben AK Partili değilim; bunu söylememe bile gerek yok. Ama AK Partinin başarısı diye görülen şey aslında laik kesim partilerinin başarısızlığıdır. Dolayısıyla, aslında hepimiz kendi ait olduğumuzu düşündüğümüz. Kesimlere ki, öyle bir ayırımın da doğru ve haklı olduğu kanaatinde değilim. Dönüp, “*Biz ne yapıyoruz?*” diye bakmamız lazım diye düşünüyorum. Eğer siz, Türkiye toplumunu kuşatacak, kavrayacak bir söylem üretmemişseniz, o zaman birisi yapıyor bunu. Sadece demokrat olmamız gerekiyor bunun için, bu yetiyor bence.

